

2023 YILI
İNSAN HAKLARI
İHLALLERİ RAPORU

AĞUSTOS, 2024

**İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
HUMAN RIGHTS ASSOCIATION**

**Bu raporda yer alan bilgiler,
İHD şubelerine yapılan bireysel başvurular,
İHD şubelerinin oluşturduğu İnsan Hakları İnceleme ve Araştırma Komisyonlarının raporları,
yerel ve ulusal basın ve yayın organlarında yer alan haberler, diğer sivil toplum örgütlerinin
raporları ve resmi kurumların verilerinden derlenerek,
İHD GENEL MERKEZİ DOKÜMANTASYON BİRİMİ
tarafından hazırlanmıştır.**

Adres: Necatibey Cad. No:82/11–12, Demirtepe– Ankara Tel: 00 90 312 230 35 67–68–69
Faks: 00 90 312 230 17 07 – E-mail: posta@ihd.org.tr – <http://www.ihd.org.tr>

GİRİŞ

İNSAN HAKLARINA DAYALI BİR DÜNYA ÖZLEMİYLE

Türkiye, 20 Temmuz 2016 yılında ilan edilen ve 19 Temmuz 2018'de resmen kaldırılmış olsa da pek çok yasal düzenleme ile süreklilik kazandırılan bir OHAL rejimi ile yönetilmektedir.

Siyasal iktidarın ekonomiden toplum sağlığına kadar ülkenin tüm meselelerini güvenlik sorunu haline getiren, toplumu kutuplaştıran, ülke içinde ve dışında şiddeti esas alan, özellikle de Kürt sorununun ve uluslararası sorunların çözümünde çatışma ve savaşı tek yöntem haline getiren politikaları sonucunda 2023 yılında da birçok alanda insan hakları ihlalleri yaşanmıştır.

2023 yılının en önemli ve üzerinde en çok durulması gereken olaylarından biri, binlerce insanımızın hayatını kaybetmesine neden olan, 6 Şubat' ta art arda yaşanan iki depremdir. Depremin yarattığı sorunlar, mağduriyetler ve hak ihlalleri, üzerinden yaklaşık bir buçuk yıl geçmesine rağmen bütün ağırlığıyla devam etmektedir. İHD olarak 14 üye ve yöneticimizi kaybettiğimiz 6 Şubat depremlerinin yarattığı sonuçları yerinde görmek ve raporlamak üzere birçok kez heyetler oluşturduk ve deprem gözlem raporlarımızı kamuoyu ile paylaştık.¹²³

2023'ün bir diğer önemli konusu da 14 Mayıs 2023'te yapılan Cumhurbaşkanı Seçimi (ve 28 Mayıs 2023, ikinci tur seçimi) ile 28. Dönem milletvekili seçimleridir. İHD bu seçim sürecini ve yaşanan hak ihlallerini yakından izlemiş ve gözlemlerini raporlar halinde kamuoyu ile paylaşmıştır.⁴

İşkence olgusu 2023 yılında da Türkiye'nin başta gelen insan hakları sorunlarından biri olmaya devam etmiştir. 6 Şubat depremleri sonrasında deprem bölgesinde OHAL ilan edilmesi ve gözaltı süresinin uzatılması işkence yaşağı ihlallerinde endişe verici bir artışa yol açmıştır.

Siyasal iktidarın düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaları, özellikle de basın ve insan hakları savunucuları üzerindeki kaygı verici boyutlarda artan baskı ve kontrolü 2023 yılında da sürmüştür. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanımını engelleyen yasaların yanı sıra kamuoyunda "Dezenformasyon Yasası" olarak bilinen, 18 Ekim 2022 tarih ve 31987 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Basın Kanunu'nda bazı değişiklikler yapan 7418 sayılı Kanun ile başta gazeteciler olmak üzere ifade özgürlüğünü kullanmak isteyen herkesin üzerindeki baskı ve kısıtlamalar daha da artmıştır.

Kobani Kumpas Dosyası olarak bilinen, HDP eş başkanlarının, HDP'li seçilmiş siyasilerin, MYK üye ve yöneticilerin yargılandığı Kobani davası, 6 Şubat 2023 depremlerinde, Kobani dosyasından yargılanan siyasetçilerin avukatlarının birçoğunun depremden etkilenen illerde yaşaması ve deprem sebebiyle mesleklerini icra edemeyecek durumda olmaları sebebiyle duruşmanın geç bir tarihe ertelenmesi talebi kabul edilmemiş ancak avukatların duruşmaya gelememeleri üzerine mahkeme duruşmayı ertelemek durumunda kalmıştır. Duruşmada yargılananların tamamının savunması alınmadığı halde 5268 sayfadan oluşan savcı mütalaasında, yargılama başladığından itibaren yargılanan siyasetçiler lehine dosyaya giren bütün deliller yok sayılmıştır. Mütalaada siyasetçiler hakkında yüzlerce yıl hapis cezaları istenmiş buna karşın avukatların ve siyasetçilerin savunma yapmaları engellenmiştir. 16 Mayıs 2024 tarihindeki son duruşmada verilen karar⁵ ile hukuksuzca ağır cezalar verilmiş ve yargılanan siyasetçilerin adil yargılanma hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, ifade özgürlüğü, etkili başvuru hakkı, ayrımcılık yaşağı, seçme, seçilme ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakkı gibi pek çok hakları ihlal edilmiştir.

¹ <https://www.ihd.org.tr/hatay-deprem-bolge-si-gozlem-tespit-degerlendirme-raporu/>

² <https://www.ihd.org.tr/ihd-fidh-omct-arafindan-ortak-aciklama-depreme-mudahale-sirasinda-insan-haklarini-koruyun/>

³ <https://www.ihd.org.tr/hatay-ili-deprem-raporu/>

⁴ <https://www.ihd.org.tr/cumhurbaskani-secimi-ve-28-donem-milletvekili-genel-secim-gozlem-raporu/>

⁵ <https://www.ihd.org.tr/toplumsal-barisi-ve-demokratik-siyaseti-savunanlar-cezalandirilamaz/>

Cezasızlık, Türkiye yargı sisteminde en temel sorunlardan biri olmaya devam ediyor. Yıllara yayılan yargılamalar, faillerin çoğu zaman mahkemeye dahi gelmediği davalar zamanaşımı gerekçesiyle ceza verilmeden kapatılmaktadır.

Yıllar boyu süren yargılamalar da faillerin beraatıyla sonuçlanmaktadır. Örneğin, Ankara ve çevresinde 1993-1996 yılları arasında Altındağ Nüfus Müdürü Abdülmecit Baskın'ın da aralarında olduğu 19 kişinin ölümüyle ilgili açılan "JİTEM" davasında tüm sanıklar hakkında, 26 Mayıs 2023'te beraat kararı verilmiştir. Bu karar ile yaşam hakkı, işkence yasağı ihlal edilmiştir. Mahkemelerin tarafın devlet olduğu insanlığa karşı suçlarda devlet görevlilerini koruma pratiği burada da açığa çıkmış ve savcının sanıkları savunma şeklindeki mütalaasına uygun olarak beraat kararı verilmiş, böylece bu dava da cezasızlıkla sonuçlandırılmıştır.

Yargının Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarına uymaması, 2023'te yaşanan, bir hukuk devletinde olmaması gereken ve devam eden bir uygulama... Anayasa Mahkemesi'nin, Milletvekili Can Atalay'ın yaptığı başvuruya ilgili olarak hak ihlali kararı vermesinden sonra bu kararı tanımak zorunda olan hem yerel mahkeme hem de Yargıtay bu kararı tanımadığını açıklamıştır. Oysa Anayasanın 153. Maddesi Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının, yasama yürütme yargı ve idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağladığını açıkça yazar. Yargıtay bu kararlar Anayasayı ilga etmiş ve adil yargılanma hakkı, etkili başvuru hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, seçme, seçilme ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakları ihlal edilmiştir. Yargıtay 3. Dairesi bununla da kalmamış Anayasa Mahkemesinin kararına uymayacağı kararını dile getirerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni eleştirmiş ve ona adeta görevini hatırlatarak Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunulmasına karar vermiştir. Bu bir yargı darbesidir ve insan hakları savunucuları olarak hukuk darbelerinin her zaman karşısındayız!

Anayasanın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir "hukuk devleti" olduğunu ilan etmektedir. Hukuk devleti; her şeyden önce, Devletin tüm organ, kurum ve görevlilerinin Anayasaya uygun hareket etmesini, Anayasa ile bağlı olmasını zorunlu kılmaktadır. Anayasanın 153. Maddesi AYM kararlarının "kesin" olduğunu ve "yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri" bağladığını belirtmektedir. AYM kararlarının bağlayıcılığının kabul edilmesi, Anayasa ile öngörülmüş bir emirdir. "Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü" başlıklı 11/1 maddesine göre "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır."

Türkiye hukuk sisteminde hiçbir kuruma veya kişiye AYM kararlarına "direnme" yetkisi tanınmamıştır. AYM kararlarının "yetki aşımı" veya "fonksiyon gaspı" gerekçesiyle uygulanamayacağını ileri süren görüş, kullanılan "direnme" yetkisinin kaynağını açıklamamaktadır. Hukukun tanımadığı ve düzenlemediği bir yetkinin "hukuk adına" kullanılması ciddi bir çelişki ortaya çıkarmaktadır.

Baştan beri yargı aracılığıyla siyasi bir intikam davası olduğu bilinen Gezi Davası'nda Osman Kavala, Can Atalay, Çiğdem Mater, Tayfun Kahraman ve Mine Özerden'e verilen cezaların Yargıtay tarafından onaylanması, Türkiye'de yargının sadece siyasi bir cezalandırma mekanizması olarak işlediğinin ve tüm hukuki zeminlerini terk ettiğinin ilanıdır.

Bu kabul edilemez onama kararıyla sadece yaşadığımız ülke için değil tüm yeryüzü için adalet talep eden insan hakları savunucularına yargı eliyle bir kez daha zulmedilmiştir. İnsan haklarını savunmanın esasının adaletsizliği görme kapasitesi olduğu bilinciyle, bu kararlar sabitlenen adaletsizliğe karşı adaleti savunma inadımızı sürdüreceğiz. Haksızlığa karşı çıkmamanın ağır bir şekilde suçlaştırılmasına itiraz etmekten, haksızlığı, adaletsizliği dile getirme sorumluluğumuzdan vazgeçmeyeceğiz.

Artık Türkiye toplumunun bir parçası, asli unsuru haline gelen sığınmacı, mülteci ve göçmenler, hala her türlü ayrımcılığa ve istismara, nefret söylemine ve ekonomik sömürüye yoğun bir şekilde maruz kalıyorlar. 2023'te de ırkçı ve nefret içerikli şiddete maruz kalan sığınmacı ve mülteciler yaşamlarını yitirdiler. Sığınmacı ve mülteciler, yaşanmakta olan ağır krizin etkilerini fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik olarak en derin şekilde yaşayan toplumsal kesimlerden birini oluşturmaktadırlar.

Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizini yaşayan Türkiye, yurttaşların insani koşullarda yaşamlarını sürdürebilmelerini tümüyle imkânsız hale getirmektedir. Bu durumun kendisi ağır bir insan hakkı ihlalidir.

YAŞAM HAKKI İHLALLERİ

Yaşam hakkına yönelik ihlaller, yıllık insan hakları bilançolarımızda önemli bir başlık olmaya devam ediyor. Şiddeti esas alan politikalar, devletin insanını koruma ve insan yaşamına kasteden fiilleri önleme yükümlülüğünü yerine getirmemesi, hata ve ihmalleri nedeniyle yaşanan ihlaller ve daha pek çok ihlal alanı bu başlık altında ele alınmıştır.

İHD Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre 2023 yılında,

- *Dur ihtarına uymadıkları gerekçesiyle güvenlik güçleri tarafından öldürülen ve yaralananlar ile silah kullanma yetkisinin ihlali ve toplumsal gösterilerdeki saldırılar sonucu **17 kişi** yaşamını yitirmiş, 16 kişi yaralanmıştır.*
- Köy korucuları tarafından 1 kişi öldürülmüş, 1 kişi yaralanmıştır.
- Sınır bölgelerinde **43 kişi** öldürülmüş, 35 kişi yaralanmıştır.
- Hapishanelerde **42 kişi yaşamını yitirmiş**, gözaltında 6 kişi yaşamını yitirmiş 6 kişi de yaralanmıştır.
- Faili meçhul saldırılar sonucu **7 kişi yaşamını yitirmiş**, 1 kişi yaralanmıştır.
- Resmi hata ve ihmali sonucu **53.369 kişi yaşamını yitirmiş**, 108.502 kişi de yaralanmıştır. Bu sayılara, resmi rakamlara göre depremde ölen 53.227 kişi ve yaralanan 107.213 kişi dahildir. Ayrıca, **58 kişi sel felaketi nedeniyle** yaşamını yitirmiş, 171 kişi de yaralanmıştır. Askeri araç çarpması sonucu **3 kişi yaşamını yitirmiş**, 8 kişi de yaralanmıştır.
- Polis ve asker İntiharı /şüpheli ölümlerde yaşamını yitiren kişi sayısı **24'tür**.
- Yasadışı örgüt saldırılarında **2 kişi ölmüş**, 4 kişi yaralanmıştır.
- Siyasi parti, sendika, dernek üyesi/yöneticisi, gazeteci, öğretmen/öğretim üyesi/öğrenci, işçi/sağlık çalışanı/memur/yabancı uyruklu/siyasi parti mensubu vd. saldırıya uğrayarak yaşamını yitiren kişi sayısı **7**, yaralanan kişi sayısı 176.
- Silahlı çatışmalarda toplam **242 kişi yaşamını yitirmiş**, 58 kişi yaralanmıştır.
- **285'i kadın, 39'u çocuk olmak üzere toplam 358 kişi şüpheli ölüm olarak**, 4'ü çocuk 2'si kadın 6 kişi de şüpheli yaralanma olarak kayıt altına alınmıştır.
- *Kadınların yaşam haklarına yönelik ihlaller başlığı altında, **27 kadının intihar ederek** yaşamını yitirdiğini, 6 kadının ise intihara teşebbüs nedeniyle yaralandığını; *Toplumsal Alanda Kadına Yönelik Şiddet, Tecavüz ve Taciz, Ev İçi Şiddete Uğrayan Kadınlar başlığı altında, **349 kadının yaşamını yitirdiğini**, 1265 kadının ise taciz, tecavüz, darp, tehdit ve alıkoyma sonucu yaralandığını tespit ettik.**
- Çocuklara yönelik yaşam hakkı ihlallerinde, **7 çocuk intihar sonucu** yaşamını yitirmiş, 2 çocuk da intihara teşebbüs nedeniyle yaralanmıştır. Evde, okulda, toplumsal alanda şiddete, taciz ve tecavüze uğrayarak yaşamını yitiren çocuk sayısı 51, yaralanan çocuk sayısı 805'tir.

2023 yılının en can alıcı ve çok sayıda insanımızın hayatını yitirmesiyle sonuçlanan olayı kuşkusuz ki 6 Şubat'ta yaşadığımız iki büyük deprem oldu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İHD olarak, biz de 14 üye ve yöneticimizi 6 Şubat depremlerinde kaybettik. Depremden etkilenen 11 ilimizde resmi verilerde telaffuz edilen 53.227 kişiden çok daha fazla kişinin yaşamını yitirdiği yönünde genel bir toplumsal kanı var. Ayrıca hayatta kalanların halen barınma, temiz suya erişim, beslenme ve daha pek çok temel ve hayati konuda çok büyük sorunlarla yüz yüze kaldığı da bir gerçek. Devletin, yurttaşını korumak ve deprem gibi doğal afet durumlarında gerekli tedbirleri almak, arama kurtarma çalışmalarını gereği gibi yapmak, hayatta kalanlar için gerekli altyapı koşullarının, hijyenin ve yeterli beslenme olanaklarının sağlandığı yaşam alanları oluşturmak ve sağlık hizmetleri sunmak görev ve sorumluluğu olduğu ancak bu sorumlulukları gereği gibi yerine getirmediği çok açıktır.

Hapishanelerde ölüm olayları 2023 yılında da devam etmiş, bize gelen başvurulardan, hapishane komisyonumuzun çalışmalarından elde ettiğimiz verilere göre 42 kişi hapishanelerde yaşamını yitirmiştir. Gerçek sayının bundan çok daha yüksek olabileceği açıktır.

Genel olarak yaşam hakkı ihlallerinin azalmasında, herkesin yaşam hakkının korunmasında, öncelikli olarak devletin bağlı olduğu iç hukuk ve uluslararası hukuk kurallarına tam olarak uyması, imzalamadığı/tafari olmadığı uluslararası sözleşmeleri imzalaması, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisini kabul etmesi ve özellikle belirtilmesinde fayda gördüğümüz, kadınlara yönelik her türlü hak ihlali ile mücadelede etkili bir araç olan İstanbul Sözleşmesi'nden geri çekilme kararını iptal ederek yeniden bu sözleşme hükümlerine bağlı hale gelmesinin çok elzem olduğu kanısındayız.

KÜRT MESELESİ

Kürt sorunu, Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki en temel engellerden biri olarak varlığını korumaktadır. Sorunun barışçıl, demokratik ve adil çözümüne yönelik esas olarak iktidarın bütünlüklü adımlar atmaması, Ortadoğu'daki gelişmeler, başta yaşam hakkı olmak üzere ağır ve ciddi insan hakları ihlallerine yol açmaktadır.

24 Temmuz 2015 tarihinde yeniden başlayan silahlı çatışmalar ağır insan hakları ihlallerine neden olmuştur. Kürt sorununun demokratik ve barışçıl şekilde çözülmesinden, demokratik, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir toplumsal düzenin oluşmasından yana hak savunucuları olarak, siyasal iktidarın, Türkiye içinde ve dışında barışçıl politikalar geliştirmesinin elzem olduğu kanısındayız. Oysa, bunun tam aksi bir politikanın varlığı aşikardır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin en temel ve gözlerden kaçırılan, üzerinde durulmayan sebeplerinden biri de askeri harcamalardır. Böylesi bir ekonomik yapı, birçok sosyal ve ekonomik hak ihlaline neden olmakta; nüfusun büyük bir kesimini açlık ve yoksulluğa mahkûm etmektedir.

Siyasal iktidar ve devletin güvenlikçi politikalarda ısrar siyaseti sonucu, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi topraklarında süreklilik kazanan kalıcı askeri operasyonlar; 24 Ağustos 2016 tarihinden itibaren "Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı" operasyonları ile Suriye Topraklarına da yayılmıştır. Yürütülen bu operasyonlar devletin Türkiye'nin temel demokrasi ve insan hakları meselesi olan Kürt Meselesinin çözümünde ne kadar uzak olduğunun da bir göstergesi olmaktadır. Bu güvenlikçi politikaların Kürt Meselesinin çözümünü daha da zorlaştırdığını hatırlatmak isteriz.

Abdullah Öcalan ve İmralı Yüksek Güvenlikli Hapishanesi'nde kalan diğer mahpuslar 25 Mart 2021 tarihinden beri aile ve avukatlarıyla görüştürülmemektedir. Hiçbir hukuki dayanağı olmayan bu uygulama ile mahpusların bu en temel haklarından mahrum bırakılması, akıbetlerinin bilinmemesi sadece ulusal hukukun değil uluslararası insan hakları hukukunun da ciddi bir şekilde ihlal edilmesidir.

Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT), yüksek güvenlikli hapishanelerde tutulan kişilere nasıl muamele edildiğini incelemek amacıyla, 13-22 Şubat 2024 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiş; İmralı F Tipi Yüksek Güvenlikli Hapishanesini ziyaret etmemişse de, Türkiye ziyaretiyle ilişkin 23 Şubat 2024'te yaptığı basın açıklamasında ilgili resmi makamlarla yapılan görüşmelerde bu hapishanede tutulan kişilerin "dış dünya ile temaslarıyla ilgili konuların da gündeme getirildiği"ni ifade etmiştir.⁶

CPT'nin yıllar içinde İmralı F Tipi Yüksek Güvenlikli Hapishanesine yaptığı onu aşkın ziyarette ifade ettiği temel hususlardan biri, mahpusların aile ve avukatlarıyla görüşmelerinin sağlanması gerektiğidir.

Kürt sorununun çözümü yolunda atılacak adımlarda, hiçbir hukukiliği olmayan bu tür uygulamalara da derhal son verilmesi gerekmektedir.

İHD, 16-17 Mart 2024 tarihlerinde, Diyarbakır'da "Kürt Meselesinin Çözümü ve Barış Konferansı" düzenlemiş ve konferansın sonuç bildirisinde, Kürt meselesinin çözümü ve barışın sağlanması yolunda atılması gereken adımlara işaret etmiştir.⁷

İŞKENCE, KÖTÜ MUAMELE, ONUR KIRICI ve KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ DAVRANIŞ ve CEZALANDIRMA

Bu başlık altında, 2023 yılında, İHD olarak tespit ettiğimiz verilere göre, toplam **5312 kişi** işkence, kötü muamele, onur kırıcı ve küçük düşürücü davranış ve cezalara maruz kalmıştır. Buna göre **348 kişi gözaltında işkence ve kötü muamele**; **733 kişi gözaltı yerleri dışında işkence ve kötü muamele**; **16 kişi köy korucuları tarafından işkence ve kötü muamele**; **594 kişi hapishanelerde işkence ve kötü muamele** görmüştür. Ayrıca, tehdit ve ajanlık teklif edilenler/kaçırılma iddialarına maruz kalanlar **134 kişi**; toplumsal gösterilerde güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu dövülen ve yaralananlar **3487 kişidir**.

⁶ <https://www.ihd.org.tr/imrali-f-tipi-yukse-guvenlikli-hapishanesinde-tecrit-ve-mutlak-iletisimsizlik-devam-ediyor/>

⁷ <https://www.ihd.org.tr/kurt-meselesinin-cozumunu-ve-baris-konferansi-sonuc-bildirgesi/>

Gözaltı merkezlerinde, gözaltı yerleri dışında, sokakta, hapisanelerde, köy korucuları tarafından işkence uygulamaları ile toplantı ve gösterilerde güvenlik güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç” kullanması önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da yaygın bir uygulama olmuştur.

Yüksek güvenli “kuyu tipi” hapisanelerde⁸, tutuklu ve hükümlülerin tek kişilik hücrelerde tutulması, havalandırma alanlarının darlığı ve havalandırmaya çıkma koşullarının kısıtlılığı başlı başına bir işkence ve kötü muameledir.

Aynı şekilde, 1995’ten beri İstanbul’da Galatasaray Meydanı’nda toplanan ve gözaltında kaybedilen yakınlarının akıbetini sorarak oturma eylemi yapan Cumartesi Anneleri’ne her hafta yaşatılan engelleme-gözaltına alma uygulamaları, işkence ve kötü muamelelerin en somut örneklerinden biridir.

Anayasa Mahkemesi (AYM), Cumartesi Annelerinin/İnsanlarının Galatasaray Meydanı’ndaki bu buluşmalarıyla ilgili 2023 yılı içinde, “grubun kaybolan yakınlarının bulunması ve kamuoyunda farkındalık yaratılması amacıyla yönelik oturma eylemi ve basın açıklaması yapmak istemesi demokratik bir toplumda saygı ile karşılanmalıdır” gerekçesi ile, “Anayasa’nın 34. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının **ihlal edildiği** ve kararın bir örneğinin yeni ihlallerin önlenmesi için Beyoğlu Kaymakamlığına gönderilmesi” hükmünü içeren iki ayrı karar vermiştir. AYM’nin bu açık kararlarına rağmen Cumartesi Anneleri/İnsanları, Galatasaray Meydanı’na her çıkışlarında kolluk görevlilerince tecrit edilmiş, ters ya da düz kelepçe, kaba dayak vb. işkence ve diğer kötü muamele düzeyine ulaşan uygulamalar ile keyfi bir şekilde gözaltına alınmışlardır.⁹

2018’den beri Galatasaray Meydanı’ndan toplanmalarına izin verilmeyen Cumartesi Anneleri’nin, yaklaşık beş buçuk yıl sonra ilk kez 11 Kasım 2023’te yeniden Galatasaray Meydanı’nda bir araya gelmelerine izin verilmiştir.¹⁰ Ancak, 972. haftadan itibaren Cumartesi Anneleri’nin toplandığı bir alan olarak Galatasaray Meydanı’nda sınırlı sayıda (10 kişi) kişinin bir araya gelmesine izin verilmektedir. Katılacak kişi sayısına getirilen kısıtlama ve hukuksuzluklar sürmektedir. Her Cumartesi aynı yerde bir araya gelen Cumartesi Annelerine yönelik polis müdahalesi, gözaltı uygulamaları, yargılamalar devam etmektedir¹¹.

İşkencenin önlenmesine engel oluşturan en temel meselelerden biri de cezasızlıktır. İşkence ve kötü muamele faillerine soruşturma açılmaması, dava açılan durumlarda ise işkence yerine daha az ceza öngören suçlardan iddianame hazırlanması, sanıklara ceza verilmemesi veya cezaların ertelenmesi gibi uygulamalarla süregiden cezasızlık, işkencenin devam etmesinin başta gelen nedenlerinden biridir.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, YÖNETİCİ ve ÜYELERİNE YÖNELİK BASKILAR

Siyasi iktidarın, Türkiye’nin ilk ve en büyük insan hakları örgütü olan İnsan Hakları Derneği üye, yönetici ve çalışanlarına yönelik baskıları devam etmekte; BM İnsan Hakları Savunucularının Korunmasına İlişkin Bildirge’de yer alan ilke ve kurallar ihlal edilmektedir.

Gazetecilik faaliyetleri nedeniyle yüz binlerce lira para cezası ve onlarca yıl hapis cezası tehdidi altında bulunan İHD Eş Genel Başkanı Eren Keskin başta olmak üzere birçok kişi her an hapse girme tehdidi altındadır. Eş genel başkanımız Eren Keskin hakkında açılan ve devam eden 125 dava var.

2023 yılında, İHD yönetici, üye ve çalışanları olmak üzere çok sayıda insan hakları savunucusu çeşitli baskılarla karşılaştı. Ayrıca **76 İHD yönetici ve üyesi gözaltına** alındı, 5 kişiye dava açıldı, 2 davada yargılananlar beraat etti, 2 dava devam ediyor, 1 kişiye ise 6 yıl 3 ay ceza verildi.

Adana’da Cumartesi Anneleri’ne/İnsanları’na destek için yapılan basın açıklamasına yönelik polis müdahalesi sonucu gözaltına alınan İHD üyesi 18 kişi hakkında açılan soruşturmada Adana Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından takipsizlik kararı verildi.

⁸ <https://www.ihd.org.tr/iskence-kotu-muamele-ve-hak-ihlallerinin-yasandigi-kuyu-tipi-hapisaneler-kapatilsin/>

⁹ <https://www.ihd.org.tr/cumartesi-anneleri-turkiyenin-anayasal-normlarina-ve-uluslararası-hukuk-kurallarına-dayanan-mesru-taleplerimizde-ısrar-edecegiz/>

¹⁰ 27 Mayıs 1995’ten beri Galatasaray Meydanı’nda bir araya gelen Cumartesi Annelerinin buluşması, polis müdahaleleri sonucu 1999’dan 2009’a kadar kesintiye uğramış, 25 Ağustos 2018’deki 700. Hafta buluşmasının ardından Galatasaray Meydanı’nda toplanılmasına izin verilmemişti.

¹¹ <https://www.ihd.org.tr/front-line-defenders-cumartesi-anneleri-insanlari-bariscil-toplanma-haklarini-kullandiklari-icin-yeni-bir-davayla-karsi-karsiya/>

İHD Antalya şubesi yöneticisi ve derneğin hukuk ve hapisaneler komisyonunda görev almış **Av. Şüheda Ronahi Çiftçi**, 8 Kasım 2023 tarihinde İHD Antalya Şubesi'ne gelen mahpus başvuruları üzerine yapmış olduğu görüşme gerekçe gösterilerek tutuklanmıştır. Özgürlük ve güvenlik hakkının keyfi bir şekilde ihlal edilmesinin yanı sıra hukuki güvenlik ve belirlilik ilkesini de ihlal etmektedir.¹²

KİŞİ GÜVENLİĞİ ve ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER

İHD olarak elde ettiğimiz verilere göre, 2023 yılında, **166'sı çocuk olmak üzere 7657 kişi** gözaltına alınmış, 13'ü çocuk olmak üzere 544 kişi tutuklanmıştır.

İrkçı saldırıya maruz kalan 1 Kürt müzisyen ile bir Süryani kadın öldürülmüş; Kürt, Alevi ve farklı din ve siyasi görüşe mensup toplam 54 kişi yaralanmış; 1 sergi ve 1 kilise basılmış, 2 otobüs seyir halindeyken saldırıya uğramıştır.

TGS Basın Özgürlüğü Raporuna göre **2023 yılında 43 gazeteci hapishaneye** konulmuştur. Tahliyeler sonrası halen hapishanende olan 16 gazeteci var.

Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütünün hazırladığı 2023 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde Türkiye, 2022 yılına göre 16 sıra gerileyerek 180 ülke içerisinde 165'inci sırada yer aldı. RSF'ye göre Türkiye, "sorunlu" kategoriden "vahim" kategorisine geçmiştir. 3 Mayıs 2023 itibariyle Türkiye'de 31 gazeteci ve 1 medya çalışanı hapishanededir.¹³

2023 yıl sonu itibariyle 7 milletvekili, 27 belediye eş başkanı tutukludur.

Kayıp olan ve/veya kaçırıldığı iddia edilen üç kişi (Gülistan Doku, Yusuf Bilge Tunç, Hürmüz Diril) hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER

2023 yılında da ifade özgürlüğü konusunda ciddi hak ihlalleri yaşanmıştır. Kürt Sorunu, Ermeni soykırımı gibi resmî ideolojinin kırmızı çizgilerini oluşturan konulara ve farklı fikirlere tahammülü olmayan devlet yapısı, her zaman ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı uygulamalara yönelmiştir. İfade özgürlüğü açısından özellikle son 5 yıldır hiç yaşamadığımız kadar zorlu bir süreç yaşamaktayız.

Türkiye Cumhuriyeti, anayasası, iç hukuku ve özellikle altına imza attığı uluslararası sözleşmeler ile ifade özgürlüğü konusunda önemli düzenlemelere sahip olsa da, hukuk devleti olamadığı için her zaman yazılı hukukla, uygulama arasında büyük farklar söz konusudur. Bu da ifade özgürlüğü konusunda büyük sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Bu ülke vatandaşlarının yaşadığı sorunların, temel meselelerin, çözülmesi için, her şeyden önce ifade özgürlüğünün sağlanması, konuşmanın önündeki yasakların kaldırılması gerekiyor.¹⁴

Türkiye genelinde birçok ilde çok sayıda etkinlik yasaklanmış, kitap, dergi vb. basılı materyaller toplatılmış, yayınevleri ve basın kuruluşlarına baskınlar düzenlenmiş, çok sayıda internet sitesi engellenmiştir.

2023 yılında **3 miting ve şenlik, 5 anma, 4 film/belgesel** izleme etkinliği, **22 konser, 5 festival, 3 tiyatro gösterimi**, 3 panel, söyleşi, konferans, 1 stant, 2 basın açıklaması, 3 yürüyüş, 1 halk toplantısı, 3 seçim çalışması, 1 düğün, 1 sergi, 1 futbol turnuvası, 2 çocuk etkinliği yasaklanmış; birçok kentte (Urfa, Ağrı, Hakkâri, Diyarbakır, Osmaniye, Tunceli, Van, Antep, Rize, İzmir, Antalya, Mardin, Şırnak, Muş, Siirt, Adana, Eskişehir, Kocaeli, Edirne, Aydın, İstanbul, Muğla, Mersin, Bingöl, Bursa, Bitlis, Kars) Valiliklerin 15 er günlük yasaklama kararları ile birçok etkinlik engellenmiştir.

12 kitap, **9 afiş/pankart** toplatılmış, **38 TV/Radyo kanalına** idari para cezası, **23 TV kanalına** yayın durdurma cezası verilmiştir.

¹² <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-savunuculari-uzerindeki-yargisal-tacize-son-verin/>

¹³ <https://www.bbc.com/turkce/articles/c727exvzdzqo>

¹⁴ <https://www.ihd.org.tr/ifade-ozgurlugu-istiyoruz-2/>

2 yayınevi, 2 gazete bürosu polis tarafından basılmış, 1 gazete bürosuna saldırı düzenlenmiştir.

Ayrıca birçok kentte (Urfa, Ağrı, Hakkâri, Diyarbakır, Osmaniye, Tunceli, Van, Antep, Rize, İzmir, Antalya, Mardin, Şırnak, Muş, Siirt, Adana, Eskişehir, Kocaeli, Edirne, Aydın, İstanbul, Muğla, Mersin, Bingöl, Bursa, Bitlis, Kars) Valiliklerin 15 er günlük yasaklama kararları ile birçok etkinlik engellenmiştir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından Türkiye'den erişime engellenen web siteleri ile ilgili istatistiki veriler ve benzer şekilde Erişim Sağlayıcıları Birliği tarafından da erişime engellenen web siteleri, haberler (URL adresleri) ve sosyal medya içerikleriyle ilgili istatistiki bilgiler açıklanmıyor olsa da İHD'nin tespit edebildiği kadarıyla, **2023 yılında 4429 sosyal medya hesabı/haber/haber ajansı ve çeşitli sitelere erişim yasağı getirilmiştir.**

İHD olarak elde ettiğimiz verilere göre, 89 kişiye 440 soruşturma açılmıştır. Geçen yıllardan devam eden davalar da dahil olmak üzere, 1813 kişi hakkında açılmış ve devam eden 340 dava vardır. 2023'te sonuçlanan 130 davada, 123 kişiye toplam 437 yıl, 11 ay, 6 gün hapis cezası verildiği, 28 kişiye 1.051.730,00 TL para cezası verildiği ve 106 davadan 401 kişinin beraat ettiği tespit edilmiştir.

TOPLANTI ve GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER

2023 yılı toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü açısından kısıtlama ve ihlallerin yoğun yaşandığı bir yıl olmuştur. Yıl içinde her toplumsal kesimden kişi ve grup toplanma ve gösteri yapma özgürlüklerini mülki idare amirlerinin yasakları ve/veya kolluk güçlerinin fiili müdahaleleri sonucunda kullanamamışlardır.

Anayasa tarafından teminat altına alınmış olan toplanma ve gösteri yapma özgürlüklerini kullanmak isteyen kadınlar, LGBTI+’lar, barış ve insan hakları savunucuları, öğrenciler, çevreciler, işçi ve emekçiler, muhalif siyasi partilerin üyeleri, kolluk güçlerinin zalimane ve utanç verici şiddetine mazur kalmışlardır.

2023 yılında 256 toplantı ve gösteriye güvenlik güçleri tarafından müdahale edilmiş, 175 kişiye 5 soruşturma açılmıştır.

2023 yılında 1254 kişiye toplam 56 dava açıldığı ve bu davaların devam ettiği, 9 kişiye 48,000 TL para cezası verildiği, 24 davadan 265 kişinin beraat ettiği tespit edilmiştir.

2023 yılında, Gezi Parkı davası ve soruşturmalarıyla ilgili olarak, 115 kişiye açılan 4 dava devam etmektedir. 1 davada 19 kişiye 5 er ay hapis cezası verilmiştir

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER

Türkiye’de yurttaşlar, toplu olarak bir araya gelemedikleri ve düşüncelerini açıklayamadıkları için örgütlenme özgürlüklerini de kullanamamakta, sivil ve kamusal alana örgütlü olarak katılamamaktadır. 2023 yılında insan hakları örgütlerinin, dernek, vakıf, emek ve meslek örgütleri ile siyasi partilerin çok sayıda üye ve yöneticisi gözaltına alınmış, tutuklanmış, haklarında açılan davalar ile üzerlerinde baskı oluşturulmaya çalışılmıştır.

TTB Merkez Konseyi Başkanı Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı'nın bir televizyon kanalında yaptığı açıklamalar sonrası başlayan süreç Merkez Konsey üyelerinin mahkeme kararıyla görevden alınmasıyla sonuçlanmıştır.

2023 yılında 7 parti binası, 10 dernek binası, kültür merkezi ve sendika polis tarafından basılmış, 45 parti binası ve seçim bürosuna saldırı düzenlenmiştir.

2021 yılında HDP'ye açılan kapatma davası devam etmiştir. Aynı şekilde, DİAYDER'e, MEBYA-DER'e ve Tarlabası Toplumunu Destekleme Derneği'ne açılan kapatma davaları devam etmiştir. Tarlabası Toplum Merkezi'nin faaliyetlerini sonlandırması gerekçesiyle İstanbul Valiliği tarafından açılan “yokluğun tespiti” davası devam etmiş, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Derneği'ne açılan kapatma davasının reddine karar verilmiştir. GÖÇİZDER hakkında kapatılma talebiyle açılan dava da devam etmektedir. Ankara Hacettepe Üniversitesi'nde faaliyet gösteren Kuir Araştırmaları Topluluğu (Queer Deer) Rektörlük tarafından “yeterli sayıda etkinlik düzenlememesi” gerekçesiyle kapatılmıştır.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin açıklamasına¹⁵ göre 2023 yılında iş cinayetlerinde 1932 işçi hayatını kaybetmiştir.

HAPİSHANELER

Hapishaneler, siyasal iktidarın hukuku bir baskı ve sindirme aracı olarak kullanma politikası sonucunda, kapasitesinin çok üzerinde bir dolulukla, 2023 yılında da yaşam hakkı ihlalden işkenceye, sağlık hakkına erişime kadar ağır ve ciddi hak ihlallerinin yaşandığı yerler olmaya devam etmiştir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne verilerin yayınlandığı 2 Mayıs 2024 itibarıyla toplam kapasitesi 295.328 olan 403 ceza infaz kurumunda toplam 329.151 tutuklu ve hükümlü vardır ve hapishanelerde 13.891 kadın ile 2.983 çocuk hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır.¹⁶

Tespit edilebildiği kadarıyla, Türkiye hapishanelerinde halen 651'i ağır hasta olmak üzere toplam 1517 hasta mahpus bulunmaktadır.

Hapishanelerdeki tutuklu ve hükümlülerin haberleşme hakları 585 kez ihlal edilmiş, 218 mahpus disiplin cezası almış; 134 mahpus iradeleri dışında, 163 ü çocuk olmak üzere 1074 mahpus ise 6 Şubat depremi sonrasında ailelerine en uzak hapishanelere sevk edilmişlerdir.

Gerek genel sorunların gerekse başta İmralı F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda süregelen tecridin sonlandırılması ve Kürt meselesine demokratik çözüm talebiyle ülke genelinde farklı hapishanelerde tutulan birçok mahpus, 27 Kasım 2023 tarihinde, süreli dönüşümlü açlık grevi eylemlerine başladıklarını duyurmuşlardır.

İHD'nin, açlık grevinin başlamasından bugüne kadar, tespit edebildiği kadarıyla 91 hapishanede en az **1997 mahpus açlık** grevi eylemi yapmıştır. Açlık grevleri en az 5 en fazla 15'er günlük periyotlarla gerçekleştirilmiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla bunun dışında 38 mahpus maruz kaldıkları hak ihlallerinin sonlandırılması için açlık grevi eylemi yapmışlardır.

İHD 2023 yılı Hak İhlalleri Raporu, insan hakları savunucuları olarak ilgilenmemiz gereken birçok hak (ihlali) alanı olduğunu ortaya koyuyor. İnsan onuruna yaraşır, hukukun üstünlüğüne dayalı bir düzenin kurulabilmesi için kararlılıkla haklarımızı savunmaya devam edeceğiz.

İnsan Hakları Derneği

¹⁵ <https://www.isigmeclisi.org/20959-yasamak-icin-orgutlenmek-direnmek-zorundayiz-2023-yilinda-en-az-1932>

¹⁶ <https://www.ihd.org.tr/iskence-kotu-muamele-ve-hak-ihlallerinin-yasandigi-kuyu-tipi-hapishaneler-kapatilsin/>